

ёндашув кредитни қайтариш қарз олувчининг тўлов қобилиятига асосланишни таъминлайди, бу эса битирувчилар учун молиявий стрессни камайтиради;

✓ кредитларга қўшимча равишда, кўплаб мамлакатлар талабаларга ўз таълимни молиялаштиришда ёрдам бериш учун стипендиялар, грантлар ва ўқиш тўловларидан воз кечишни таклиф қилади. Ушбу молиявий ёрдам имкониятлари таълимнинг умумий харажатларини камайтиришга ва кредит олиш юқини енгиллаштиришга ёрдам беради;

✓ молиявий қийинчиликларга дуч келган қарз олувчиларга ёрдам бериш учун кредитларни қайтариш бўйича ёрдам дастурларини амалга оширдилар. Ушбу дастурлар вақтинчалик кечиктириш, тўловларни қисқартириш ёки тўловни узайтириш муддатларини таклиф қилиши мумкин, бу эса қийин пайтларда қарз олувчиларга ёрдам беради;

✓ ҳукуматлар ва таълим муассасалари молиявий саводхонлик бўйича таълимга урғу беради ва талабаларга молиявий қарорлар қабул қилишда ёрдам бериш учун ресурсларни тақдим этади. Молиявий саводхонлик ташаббуслари талабаларни кредитларни масъулият билан бошқариш ва молиявий келажагини режалаштириш учун зарур билим ва кўникмалар билан таъминлайди.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. <https://www.edufund.in/blog/are-education-loans-a-good-idea>
2. Ziderman, A., "Financing student loans in Thailand: revolving fund or open-ended commitment?". *Economics of Education Review*, vol. 21, pp.367-380, April 2002.
3. U.S. Department of Education - Federal Student Aid. (n.d.). Student Loans. Retrieved from <https://studentaid.gov/>

ПРОФЕССИОНАЛ ТАЪЛИМНИ МОЛИЯЛАШТИРИШ МОДЕЛЛАРИ

Содиқов Нариманжан Собирович

*Тошкент давлат иқтисодиёт университети
ҳузуридаги «Ўзбекистон иқтисодиётини
ривожлантиришнинг илмий асослари ва
муаммолари» илмий-тадқиқот маркази*

Анъанавий молиялаштириш моделлари, биринчи навбатда, давлат ажратмалари ва ўқув тўловларига таянади, кўпинча касбий таълимнинг хилма-хил ва ўзгарувчан эҳтиёжларини қондиришда етишмайди. Таълим технология тараққиёти, жаҳон иқтисодиётидаги ўзгаришлар ва иш берувчилар талабларининг ўзгариши билан ўзгариб борар экан, инновацион молиялаштириш ёндашувлари молиялаштиришдаги бўшлиқни бартараф этишнинг потенциал ечимлари сифатида машҳур бўлиб бормоқда.

Молиялаштиришнинг анъанавий моделлари меҳнат бозорининг тез ўзгарувчан талабларига мос келмаслиги мумкин, яъни ўқув дастурларини янгилаш, тегишли тренинглари таклиф қилиш ва ривожланаётган тармоқларга мурожаат қилишда қийналиши мумкин.

Шунингдек, давлат маблағларидаги тебранишлар таълим муассасаларида ноаниқликни келтириб чиқариши, уларнинг режалаштириш ва барқарорлигига таъсир қилиши мумкин. Яна иқтисодий таназзуллар давлатнинг таълимга сарфланиши ва иш берувчиларнинг малакали ишчиларга бўлган талабининг пасайишига олиб келиши мумкин, бу эса битирувчиларнинг иш истиқболларига таъсир қилади.

Шу билан бирга, анъанавий молиялаштириш таълим муассасаларини ўз таклифларини саноат эҳтиёжларига мослаштириш учун етарли даражада рағбатлантирмаслиги мумкин, бу эса потенциал кўникмалардаги бўшлиққа олиб келиши мумкин. Ушбу муаммоларга жавоб сифатида, касбий таълим учун анъанавий молиялаштириш манбаларини тўлдириш ёки тўлдириш учун инновацион молиялаштириш моделлари пайдо бўлди. Ушбу моделлар барқарор ва қулай таълим экотизимини қўллаб-қувватлаб, арзонлик, мослашувчанлик ва саноат талабларига мослашишга қаратилган.

Бу тадқиқот доирасида ҳам олимларнинг изланишларини келтириш мумкин. Хусусан, таълимда оммабоп сиёсат ёндашувига айланишидан олдин, ДХШлар инфратузилма ва шаҳарни янгилаш, маҳаллий иқтисодий ривожланиш, сув таъминоти ва транспорт каби сиёсатнинг бошқа соҳаларида амалга оширилган (Веттенҳалл, 2003). Дастлабки босқичда ДХШ сиёсати дастури бошқарувнинг кучли тарафкашлигига эга эди.

Аслида, ДХШ тарафдорларининг асосий мақсади давлат секторининг ташкилий маданиятини хусусий секторга яқинлаштиришдан иборат бўлиб, бу тўғридан-тўғри давлат хизматларини кўрсатишда аниқланган самарасизликларни бартараф этишдир. 1980 йилларда Қўшма Штатларда давлат ва хусусий секторни аралаштириш Рейган маъмуриятининг ҳукумат секторини янада самаралироқ ва тежамкор қилиш учун қайта тузилмасини ўзгартириш амбициялари билан яхши резонанслашган таклиф эди (Линдер, 1999).

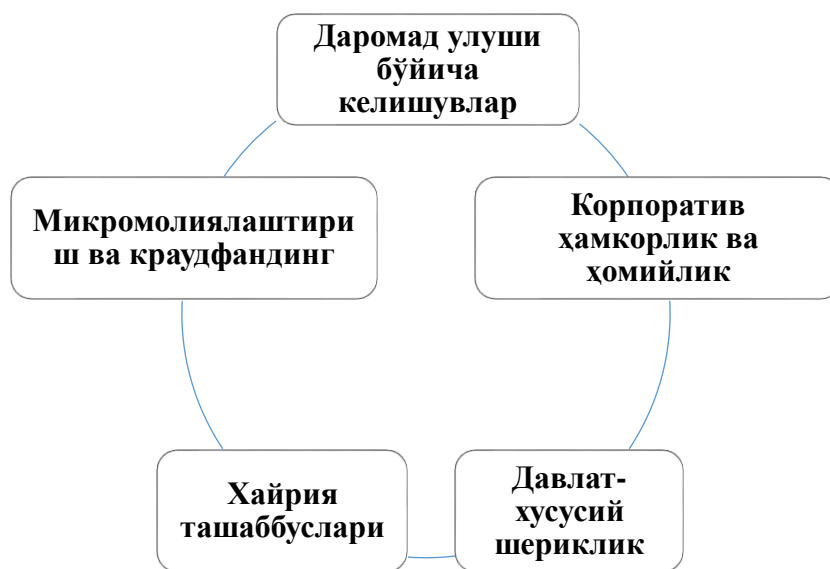
Шу билан бирга, ДХШлар ҳамкорликни бозор кучларини мувозанатлаш ва давлат хизматларини янада кескин тижоратлаштиришни қайтариш имконияти сифатида кўрган илғор сиёсий иштирокчилар томонидан қўллаб-қувватланди (Веттенҳалл, 2003). Ўшандан бери ДХШ "бир томондан жуда кўп давлат (кейнсчилик) ва бошқа томондан жуда кам давлат (хусусийлаштириш)" ўртасидаги оралиқ ёндашув (ёки мураса) сифатида кўриб чиқилди (Робертсон ва Вергер, 2012).

Ҳозирги вақтда «шерикликлар» ҳали ҳам давлат сиёсатида кўп маънога эга бўлган атамадир. Бу сиёсий спектрдаги кўплаб актёрларнинг бу билан ўзини қулай ҳис қилишининг сабабларидан биридир. ДХШ концепциясининг ноаниқлиги сиёсатни қабул қилиш нуқтаи назаридан

жуда функционалдир ва кўп жиҳатдан ушбу сиёсат ғоясининг турли сиёсат секторлари ва ҳудудларида юқори даражада тарқалишини тушунтиради.

Шубҳасиз, ДХШ атамасининг ижобий "ҳиссий маъноси тенглик ва зиддиятсиз қарорлар қабул қилиш тасвирини беради" (Счаэффер ва Ловеридге, 2002) бу сиёсатчилар учун қизиқарли тил ўйинини таъминлайди. Шу билан бирга, шериклик ёрлиғи томонидан яратилган умумий ёпишқоқликка қарамай, ДХШ дастурлари ва дизайнлари қанчалик кўп аниқланса, низолар ва келишмовчиликлар пайдо бўлиши эҳтимоли шунчалик юқори бўлади (Клижн, 2010).

1-расмга эътибор қаратадиган бўлсак, молиялаштиришнинг инновацион моделлари келтирилган. Ушбу моделлар асосида профессионал таълим тизимини молиялаштириш жаҳон мамлакатларида кенг қўлланилиб келмоқда.

1-расм. Инновацион молиялаштириш моделлари

Манба: муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.

Уларни бирма-бир қисқача мазмунини кўриб чиқадиган бўлсак, аввало, даромад улуши бўйича келишувлар таълимни молиялаштиришнинг муқобил модели сифатида эътиборни тортди. Даромад улуши бўйича келишувларда талаба ўз таълимини олдиндан молиялаштириш эвазига ўқишни тугатгандан сўнг маълум муддат учун келажакдаги даромадининг фоизини тўлашга рози бўлади. Ушбу модель таълим муассасалари манфаатларини битирувчиларнинг муваффақияти билан уйғунлаштиради ва талабаларга таълимнинг молиявий юкини бошқариш усулларини таклиф қилади. Даромад улуши бўйича келишувлар, шунингдек, агар битирувчиларнинг даромадлари маълум бир чегарадан паст бўлса, тўловларни чеклаш орқали хавфсизлик тармоғини таъминлайди.

Микромолиялаш платформалари ва краудфандинг жисмоний шахсларга, ҳамжамиятларга ва хайрия ташкилотларига талабаларнинг таълим харажатларини қўллаб-қувватлаш имконини берди. Ушбу

платформалар молиялаштиришга марказлаштирилмаган ёндашувни таъминлайди, бу донорларга ўқув тўловлари, китоблар ва яшаш харажатларини биргаликда қоплайдиган кичик миқдордаги маблағларни қўшиш имконини беради. Сровдфундинг кампаниялари, шунингдек, талабаларнинг таълимга интилишлари ҳақида хабардорликни ошириши ва жамиятда иштирок этиш ҳиссини яратиши мумкин.

Таълим муассасалари дастурлар ва стипендияларни молиялаштириш учун корпорациялар билан ҳамкорликни кучайтирмоқда. Корпоратив ҳомийлик тўғридан-тўғри имтиёзлар эвазига молиялаштиришни таъминлайди, масалан, малакали истеъдодлар жамғармасига кириш. Ушбу модель таълимнинг иш жойидаги эҳтиёжларга мос келишини таъминлаб, академия ва саноат ўртасидаги ҳамкорликни ривожлантириши мумкин.

Таълим ташаббусларини молиялаштиришда хайрия ташкилотлари, жамғармалар ва бадавлат шахслар кўпинча муҳим роль ўйнайди. Ушбу манбалардан олинadиган грантлар, стипендиялар ва хайриялар таълим олиш имкониятларини кенгайтириш, тадқиқотларни қўллаб-қувватлаш ва таълим сифатини оширишга ёрдам беради.

Давлат-хусусий шериклик таълим дастурларини молиялаштириш ва бошқариш учун давлат ва хусусий ташкилотлар ўртасидаги ҳамкорликни ўз ичига олади. Ушбу ҳамкорликлар таълим сифатини ошириш ва саноат талабларига мос келадиган ишчи кучини ривожлантириш ташаббусларини яратиш учун хусусий сектор ресурслари, тажриба ва молиялаштиришдан фойдаланиши мумкин.

Ҳар бир инновацион молиялаштириш модели ўзига хос имтиёзлар ва қийинчиликларга эга. Даромад улуши бўйича келишувлар талабаларга тўлашнинг мослашувчан вариантларини таклиф қилади, аммо адолатни таъминлаш учун эҳтиёткорлик билан тузилишни талаб қилади. Микромолиялаштириш ва краудфундинг жамоаларга куч беради, лекин йирик таълим муассасалари учун барқарор молиялашни таъминламаслиги мумкин. Корпоратив ҳамкорликлар соҳага тегишли бўлади, лекин ўқув режасига ортиқча таъсир кўрсатиш ҳақида хавотир уйғотади. Хайрия ташаббуслари ижтимоий тенгликка ҳисса қўшади, лекин молиялаштириш эҳтиёжларини қондиришда номувофиқ бўлиши мумкин. Давлат-хусусий шериклик синергия яратади, лекин самарали бошқарув тузилмаларини талаб қилади. Биз тадқиқотимизда эътибор қаратмоқчи бўлган инновацион моделимиз давлат-хусусий шериклик орқали молиялаштиришдир.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, Ўзбекистонда таълим соҳасида давлат-хусусий шерикликни амалга ошириш бир қанча муаммоларга дуч келмоқда, жумладан, қонунчилик базасининг йўқлиги, хусусий секторнинг чекланган иштироки, салоҳият ва экспертиза етишмаслиги, мониторинг ва баҳолашнинг етарли даражада йўқлиги, жамоатчилик иштирокининг чекланганлиги.

Шу билан бирга, ушбу ҳамкорликни амалга оширишнинг бир қанча истиқболлари мавжуд, жумладан, таълим олиш имкониятини ошириш,

таълим сифатини ошириш, самарадорликни ошириш, масъулиятни ошириш, янги иш ўринлари яратиш ва иқтисодий ривожланиш. Ушбу истиқболлардан фойдаланиш учун ҳукумат қонунчилик базасини ишлаб чиқиши, хусусий сектор инвестициялари учун имтиёзлар яратиши, салоҳиятни оширишга сармоя киритиши, мониторинг ва баҳолаш механизмларини яратиши, ҳамкорликни ривожлантиришга ҳамжамиятларни жалб қилиши ҳамда жамоатчилик ўртасида илғор тажриба алмашишни рағбатлантириши керак.

Адабиётлар:

1. Klijn, E. H. 2010. *Public Private Partnerships: deciphering meaning message and phenomenon*. A. Hodge, C. Greve and A. E. Boardman (eds), *International Handbook on Public-Private Partnerships*. London, Edward Elgar.

2. Linder, S. H. 1999. *Coming to terms with the public-private partnership. A grammar of multiple meanings*. *American Behavioral Scientist*, Vol. 43, No. 1, pp. 35-51.

3. Robertson, S. L. and Verger, A. 2012. *Governing education through public private partnerships. Public private partnerships in education: New actors and modes of governance in a globalizing world*. Cheltenham, Edward Elgar.

4. Schaeffer, P. V. and Loveridge, S. 2002. *Toward an Understanding of Types of Public-Private Cooperation*. *Public Performance and Management Review*, Vol. 26, No. 2, pp. 169-189.

5. Wettenhall, R. 2003. *The rhetoric and reality of public-private partnerships*. *Public Organization Review: A Global Journal*, Vol. 3, No. 1, pp. 77-107.

ТИЖОРАТ БАНКЛАРИ АКТИВЛАРИНИНГ ДАРОМАДЛИЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ

Юлдашева Камола Касимжановна
«Асакабанк» АЖ Пойтахт шаҳар филиали
Ходимлар билан ишлаш бўлими бошлиғи

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 12 майдаги ПФ-5992-сонли Фармони билан тасдиқланган 2020 - 2025 йилларга мўлжалланган Ўзбекистон Республикасининг банк тизимини ислоҳ қилиш стратегиясида банк хизмати кўрсатишни модернизация қилиш, кредит портфели ва рискларни бошқариш сифатини яхшилаш, тижорат банклари берадиган кредитлар ҳажмини барқарор ўсишини таъминлаш, банкларда корпоратив бошқарувни такомиллаштириш ва халқаро амалий тажрибага эга бўлган менежерларни жалб қилиш, молиявий таваккалчиликларни баҳолаш учун технологик ечимларни татбиқ этиш мамлакат банк тизимини ислоҳ қилишнинг устувор йўналишлари сифатида белгиланган.

Мазкур йўналишлар доирасида белгиланган вазифаларни ҳал қилиш, биринчи навбатда, тижорат банклари активларининг даромадлилигини ошириш имконини беради. Аммо, ҳозирги даврда республикамиз тижорат банклари активларининг даромадлилигини ошириш билан боғлиқ бўлган долзарб муаммоларнинг мавжудлиги кузатилмоқда.